

Vildledning er mere end bare er løgn

'Fake News', alternative fakta, det postfaktuelle samfund. Vildledning, snyd og bedrag fylder mere og mere i nyhedsbilledet. Både i form af decideret falske nyhedshistorier der finder vej gennem etablerede nyhedskanaler og sociale medier, samt i form af artikler om fænomenerne selv. Et fællestræk for debatten vedrørende falske nyheder, alternative fakta og det postfaktuelle er et fokus på, hvad der er sandt og hvad der er falsk. Det sande er en god ting, som vi gerne vil have spredt ud til befolkningen. Det falske er noget skidt, der skal begrænses, bekæmpes og fjernes. Spredningen af 'Fake News' på sociale medier såsom Facebook har fået skyld for meget og spekulationerne florerer vidt – var det fx falske nyhedshistorier der gav Donald Trump valgsejren og dermed præsidentposten i USA? Er en hel nation blevet vildledt af fabrikerede historier designet til at udnytte Facebooks forretningsmodel? Osv.

I kølvandet på de mange 'Fake News' er det blevet diskuteret, hvordan vi kommer dem til livs og hvis ansvar det er at få dem fjernet fra de sociale medier såsom Facebook. Facebook selv er gået ind i debatten og har netop d. 31. januar 2017 lanceret en ny feature i deres News Feed algoritme, som skal identificere og indikere om en historie delt på Facebook er autentisk, vildledende, eller sensations-præget. Identifikation af vildledning på de sociale medier er et ønske og et mål der går forud for den amerikanske valgkamp og bølgen af 'Fake News'. I øjeblikket er der flere projekter, der forsøger at udvikle algoritmer der automatisk kan afgøre om et tweet eller en Facebook-opdatering er information, misinformation eller disinformation. Projekterne er tænkt som et værn mod vildledning.

Hvis det skal være muligt at udvikle algoritmer til automatisk at identificere information, misinformation og disinformation, så må vi som minimum vide hvad algoritmerne skal lede efter. Det vil sige at vi ret præcist skal kunne indkode i algoritmerne hvordan information 'ser ud', hvordan misinformation 'ser ud' og hvordan disinformation 'ser ud' i forhold til hinanden. For at kunne gøre det, må vi vide hvad der karakteriserer information, misinformation, og disinformation.

Til trods for at problemet i medierne ofte er omtalt som en udfordring i forhold til sikring af fakta og sandhed, vil jeg her vise at problemet bedre kan karakteriseres som en udfordring i forhold til at værne mod bevidst og ubevidst vildledning – hvilket kan gøre det vanskeligere at bygge algoritmer til identifikation af 'Fake News', misinformation og disinformation.

Vildledning som fænomen

Det er altså vildledningen der er det største problem. Men hvad er vildledning egentlig for et fænomen og hvad er dets relation til kategorierne sandt og falsk?

Vildledning kommer i mange grader og varianter. Der kan være misinformation (ubevidst vildledning), disinformation (bevidst vildledning), bedrag (bevidst vildledning hvor nogen rent faktisk vildledes) og løgn (bevidst verbal vildledning).

Løgn: er når personer siger eller skriver noget, som de er overbeviste om er falsk samtidig med at de har en intention om at andre skal tro at det er sandt.

Bedrag: er den egenskab ved løgn og disinformation, der opstår når vildledningen virker og andre mennesker rent faktisk bliver snydt. Det er således muligt at lyve eller disinformere uden at bedrage, såfremt at der ikke er nogen, der vildledes. Hvis der derimod er nogen, der bliver vildledt, så er der tale om bedragerisk løgn eller bedragerisk disinformation.

Misinformation: dækker over al ubevidst vildledning. Misinformation kan dermed ikke være bedrag, da det er en egenskab ved bedraget at det foregår bevidst. Misinformation er dog stadig vildledning og der kan stadig være andre mennesker, der vildledes af misinformationen – dette har bare aldrig været intentionen. Vildledningen foregår ved en fejl.

Disinformation: dækker over al bevidst vildledning, dvs. al den vildledning hvor der er en intention om at vildlede – både den i skrift og tale, men også den der spredes via fx manipulerede billeder og kort. Al løgn er således disinformation, men det er ikke al disinformation, der er løgn.

Disinformation og misinformation er således brede begreber, der dækker al form for vildledning adskilt af hvorvidt vildledningen foregår bevidst med en intention om at vildlede eller ubevidst uden en intention om at vildlede. Løgn og bedrag derimod er smallere begreber, hvor bedraget er en særlig egenskab som disinformation (bevidst vildledning) kan have og løggen er en specifik form for disinformation (den sproglige disinformation). Ud over løggen findes der også andre specifikke former for disinformation såsom visuel disinformation, side effekt-disinformation og – den mest kontroversielle – sand disinformation.

Sandfærdig vildledning

Misinformation og disinformation opfattes af de fleste som noget, der er falsk – gerne sat i modsætning til information, som noget der er sandt. Det er imidlertid muligt at have sand disinformation.

Sand disinformation – også kendt under betegnelser som 'den halve sandhed' og 'en modificeret sandhed' – er resultatet af en sproglig udnyttelse hvor der siges ét og underforstås noget andet. Således er det muligt at sige (eller skrive) noget der bogstavelig talt er sandt, samtidig med at man underforstår noget andet, der er falsk, hvormed det sagte (eller skrevne) bliver vildledende. Det er også muligt at sige noget, der bogstavelig talt er sandt

samtidig med at man udelader væsentlige detaljer og dermed forvrænger det samlede billede af, hvad der er tilfældet.

Den samme mekanisme gør sig gældende for misinformation, hvilket betyder at der også kan opstå sand misinformation. Forskellen er at vildledningen via sand misinformation ikke er intenderet, den er ikke bevidst.

Det væsentlige er dermed ikke hvorvidt noget er sandt eller falsk, men om det er vildledende – og i så fald hvilken type vildledning der er til stede (jf. tabel 1).

Når vildledning kan være sand, så bliver den afgørende forskel mellem information på den ene side og mis-/disinformation på den anden side, ikke sandt overfor falsk. I stedet handler det om ikke-vildledning over for vildledning. Det bliver dermed et krav til information at denne er ikke-vildledende. Hvorvidt informationen så bogstavelig talt er sand eller falsk er underordnet. Det interessante er nemlig at informationen sådan set godt kan være falsk og ikke-vildledende på samme tid. Mekanismen er den samme som ved sand disinformation – forskellen er at det sagte bogstavelig talt er falsk, imens det underforståede er sandt, hvorved det samlet set er ikke-vildledende. Et eksempel er ironi. Det er dog vigtigt at understrege at information også kan være sand og ikke-vildledende lige så vel som misinformation og disinformation kan være falske og vildledende.

Tabel 1:

	Vildledning	Modtager snydes	Falsk	Medie
Information	Nej	Nej	Måske	Alle medier
Løgn	Bevidst	Måske	Ja	Tekst og tale
Bedrag	Bevidst	Ja	Måske	Alle medier
Misinformation	Ubevidst	Måske	Måske	Alle medier
Disinformation	Bevidst	Måske	Måske	Alle medier

Automatisk identifikation

At forskellen mellem information og mis-/disinformation er ikke-vildledning over for vildledning bringer os tilbage til udgangspunktet i 'Fake News'.

Én ting de forskellige projekter om at udvikle algoritmer til automatisk at identificere information, misinformation og disinformation og den megen debat om 'Fake News' har tilfælles, er et ensidigt fokus på at skelne falsk fra sandt. Det er med andre ord blevet til et spørgsmål om at finde det, der er falsk og få det markeret eller måske helt fjernet. Hvis det falske markeres og fjernes, så kan sandheden vinde frem. Sandheden er det gode, der løser problemerne. Hvis sandheden sikres, så er alting godt.

Men når nu vildledning kan være sand i form af sand misinformation eller sand disinformation, så er sandhed ikke i sig selv et værn mod vildledning. Faktisk er sandt og falsk ikke de væsentligste parametre når det kommer til at adskille information, misinformation og

disinformation. Det er derimod mening og intention. For det er forholdet mellem den eksplicitte mening og den underforståede mening der afgør om det, der siges eller gøres er vildledende. Og det er intentionen bag det sagte eller gjorte, der afgør om vildledningen er misinformation eller disinformation.

Det er, med andre ord, hvorvidt et givent udsagn, billede, kort, tweet, etc. er vildledende eller ikke-vildledende (mening) samt hvorvidt denne vildledning eller ikke-vildledning er intenderet eller ej, der er det afgørende. Sandhed er ikke lig med ikke-vildledning og falskhed er ikke lig med vildledning. At mening og intention er de afgørende parametre i forhold til vildledning er ret væsentligt for forståelsen af information, misinformation og disinformation – især fordi de forskellige projekter, der arbejder med automatisk identifikation netop udelukkende fokuserer på at afgøre hvorvidt et tweet eller en Facebook-update er sand eller falsk. Sat på spidsen vil den automatiske identifikation og den nuværende indsats mod 'Fake News' ikke være et værn mod vildledning, men snarere en falsk forhåbning, der risikere at blåstemple sand vildledning som sandfærdig og god information.

Kommunikation

Men der hører mere til fortællingen om vildledning. At vildledning kan være sand er en relativt ny erkendelse til trods for at mekanismen der gør sandfærdig vildledning mulig har været kendt længe. Flere filosoffer og informationsforskere argumenterer stadig for at misinformation og disinformation er karakteriseret ved falskhed. Det er derfor ikke nogen overraskelse at der både i forhold til 'Fake News' og i forhold til automatisk identifikation af misinformation og disinformation fokuseres på at skelne sandt fra falsk. Problemet er blot, som allerede nævnt, at en skelnen mellem sandt og falsk ikke er et værn mod vildledning. 'Sandhed' kan blive vildledende afhængig af den kontekst den sættes ind i. Misinformation og disinformation er ikke nødvendigvis falskt – men det er vildledning, ubevidst og bevidst.

Sand disinformation introduceres som en variant af disinformation hos filosofen og informationsforskeren Don Fallis. Argument for sand disinformation er baseret på begrebet 'implikatur' som findes hos dagligsprogsfilosoffen Paul Grice. Grice er især kendt for sin teori om mening samt sit Kooperative Princip og dets maksimer. I menings-teorien skelner Grice mellem naturlig mening og ikke-naturlig mening. Forskellen på de to former for mening er hvorvidt betydningen af en ytring er dikteret af fysiske forhold i verden (naturlig mening) eller af konventioner og intentioner (ikke-naturlig mening). Det Kooperative Princip og dets maksimer handler om, at mennesker, når de kommunikerer med hinanden, forsøger at samarbejde, således at kommunikationen opretholdes. Hvis maksimerne brydes, kan der opstå implikaturer.

En implikatur er det, en person mener med det han/hun siger uden faktisk at sige det. Dvs. implikaturen ligger ud over det, som ytringen bogstavelig talt betyder.

Grice's menings-teori og hans Kooperative Princip inklusiv maksimer og implikaturer introducerer en skelnen mellem det ord, sætninger og ytringer rent bogstaveligt betyder og det mennesker mener med det, de siger, som kan ligge ud over den faktiske betydning. Implikaturen som forskellen mellem den bogstavelige betydning og den mening en person tillægger det han eller hun siger er et fællestræk ved meget vildledning. Endnu engang understreges det at de afgørende parametre i forhold til, hvorvidt noget er information, misinformation eller disinformation er mening og intention og ikke sandt/falsk.